

**MANUSCRISE ȘI CĂRȚI VECHI ÎN COLECȚII VRÂNCENE
(SECOLELE XVII-XX)
– prezentare generală –**

Olimpia Mitric

RÉSUMÉ: *L'auteur fait une présentation générale des livres anciens qui se trouvent dans la propriété ou sous la surveillance de certaines institutions spécialisées de la ville Focșani (département de Vrancea): l'Archevêché Focșani I, la Direction Départementale des Archives Nationales – la Filiale Vrancea et la Bibliothèque Départementale „Duiliu Zamfirescu”.*

Le plus important fond de livre ancien, celui qui se trouve auprès de Archevêché Focșani I, detient 1577 unités bibliographiques. Il se compose de livres roumains anciens (imprimés jusqu'à 1830, y compris), livres étrangers anciens, dans les langues slavone et greque (livre set périodiques édités jusque vers la fin du XX-e siècle), ainsi que six manuscrits. Le livre ancien roumain (150 titres en 440 exemplaires) est représenté par les productions de quelques centres importants de Țara Românească, Transilvania et Moldova, ainsi que de l'extérieur: le Monastère Dealu, Snagov, Râmnic, Iași, București, Buzău, Blaj, Chișinău, Viena, Neamț, Sibiu, Buda, Brașov. Pour les chercheurs intéressés par l'activité des centres typographiques, de la présence et de la circulation du livre ancien en Moldova, on indique les titres des livres, sur typographies, avec le nombre d'exemplaires. On trouve, aussi, transcrites quelques notes marginales valeureuses, qui ne figurent pas dans la bibliographie mentionnée.

Les six manuscrits appartenant au Fond de livre ancien représentent des textes de facture religieuse, des XVIII-e–XIX-e siècles, dans les langues roumaine, greque et slavone.

Les manuscrits qui se trouvent dans la propriété de la Direction Départementale des Archives Nationales et de la Bibliothèque Départementale datent de la période d'après 1939. Pourtant, ils ont été mentionnés grâce à leur valeur documentaire, les auteurs étant des personnalités locale set des noms d'importance nationale.

Despre cartea veche din Focșani și împrejurimi, din câte se pare, s-a scris mai mult în trecut decât astăzi, când unele din locașurile de cult de altădată nu mai există, iar vechile descrieri ale obiectelor deținute constituie mărturia de netăgăduit a existenței lor.

Astfel, D.F. Caion, în *Istoricul orașului Focșani* (Focșani, 1906), în capitolul despre bisericile din oraș, se folosește și de informațiile cuprinse în însemnările de pe cărți vechi sau pomelnice: în prezentarea bisericii Jălăboiu întâlnim două însemnări importante (pe o **Cazanie** și pe o **Liturghie**) și ctitorii din pomelnicul bisericii (p. 98, 101), mai aflăm de pomelnicele ctitorilor de la bisericile Sf. Nicolae Vechi (p.88), Ovidenia din Tăbăcari (alături de o **Evanghelie** imprimată la București, în anul 1682) (p. 91), Precista, Sf. Voievozi din Tăbăcari (și o însemnare a ctitorului pe o **Evanghelie** de Râmnic, din anul 1746), Prorocul Samoil (p.103), Done (p.106-107), Sf. Spiridon (p. 112), Sf. Ioan (p.112) și Sf. Nicolae Stroe (p.113).

Revista regională de studii „Milcovia”, chiar din primul număr (anul 1930) a acordat spațiu și articolelor de carte veche (*Condica bisericii din Herăstrău. Însemnări particulare ale preotului Toader Tătaru*, p.101-104). În anii următori, 1931-1933, Virgiliu P. Arbore a fost preocupat tot de importanța însemnărilor marginale de pe filele cărților bisericești din orașul Focșani¹.

N. Iorga², comentând excursiile făcute de Gh. Asachi la diverse monumente istorice ale Moldovei (descrise în jurnalul pe care-l reproduce în mai multe publicații ale vremii) reia o lungă însemnare de pe o **Evanghelie** de la Mănăstirea Mira.

Constantin Solomon într-un studiu dedicat bisericii de la Lărgășeni-Tecuci³, ne prezintă 20 de titluri de cărți, unele (**Cazania lui Varlaam**, Iași 1643, și **Psaltirea** tipărită la Râmnic, în anul 1751) pot fi considerate adevărate cronicile locale prin numărul mare de însemnări marginale. Mai sunt descrise două pomelnice și menționate următoarele titluri de cărți: **Apostol**. București, 1743, **Liturghie**. Iași, 1759, **Molitvenic**. Iași, 1764, **Penticostar**. București, 1768, **Evanghelie**. București, 1775, 10 volume din **Mineele** de Râmnic (6 volume aparținând bisericii apropiate, din Rădăcinești), **Bucoavnă**. Brașov, 1845.

Am putut cerceta fondurile și colecțiile aflate în proprietatea sau custodia Protoieriei Focșani I, Direcției Județene a Arhivelor Naționale și Bibliotecii Județene „Duiliu Zamfirescu”, cu prilejul unor deplasări de studiu, în perioada anilor 1987-1988 și 2002, interesată fiind de prezența și circulația în Moldova a cărții românești, tipărită și manuscrisă. În aceste situații, am beneficiat de sprijinul P.S. Episcop Epifanie, al pr. protopop de Focșani, al d-nei custode, care mi-a pus la dispoziție cărțile solicitate din Fondul de carte veche, al directorilor celorlalte instituții specializate menționate, pentru care, și cu acest prilej, le mulțumesc călduros. Astăzi, Fondul de carte veche de pe lângă Protoieria Focșani I, organizat asemenea celorlalte fonduri din țară, în anii 1980-1981, inițial în interiorul monumentului „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” din centrul orașului, este cel mai important fond din județ, aici păstrându-se, alături de icoane și alte obiecte de cult, 1577 cărți, de la acele parohii, care n-au putut asigura condiții corespunzătoare păstrării acestor bunuri de patrimoniu, în privința microclimatului și a securității⁴. Potrivit registrului inventar, este compus din carte românească veche (tipărită până la anul 1830, inclusiv), carte străină veche în limbile slavonă și greacă (tipărită până la anul 1800, inclusiv), valori bibliofile românești și străine (cărți și periodice tipărite până către sfârșitul secolului al XIX-lea), precum și șase manuscrise.

Cartea românească veche (150 de titluri în 440 de exemplare) reprezintă producțiile unor importante centre tipografice din Țara Românească, Transilvania și Moldova sau din afara granițelor: Mănăstirea Dealu, Snagov, Râmnic, Iași, București, Buzău, Blaj, Chișinău, Viena, Neamț, Sibiu, Buda, Brașov. La fața locului, am putut constata și aproximativ 53 de exemplare neidentificate, păstrate în stare fragmentară, fără dată (sau cu dată greșită) și loc de apariție. O analiză atentă, cu ajutorul binecunoscutelor instrumente de lucru, ar duce la schimbarea acestor date, întrucât, după celelalte particularități, au fost considerate ca făcând parte din această categorie⁵. Pentru cercetătorii interesați de activitatea centrelor tipografice menționate, de prezența și circulația cărții vechi în Moldova, dăm, în continuare, titlurile cărților, pe tipografii, cu menționarea numărului corespunzător de exemplare.

Cele mai vechi tipărituri românești aparțin secolului al XVII-lea: un exemplar din **Evanghelia învățătoare** (Mănăstirea Dealu), 1644, o carte destul de rară, și un exemplar din **Evanghelia** imprimată în anul 1697, la Snagov, în tipografia organizată de Antim Ivireanul.

Din secolul al XVIII-lea se păstrează numărul cel mai mare de tipărituri (238 de exemplare). Tipografia Episcopiei de Râmnic, cu activitatea cea mai îndelungată, întemeiată, în anul 1705, de același cărturar complex, Antim Ivireanu, este prezentă cu 101 de exemplare: **Antologhion**, edițiile din 1717 (1 exemplar), 1752 (1 exemplar), 1776 (1 exemplar), 1786 (4 exemplare); **Apostol**, edițiile 1784 (3 exemplare), 1794 (1 exemplar); **Cazanii**, edițiile 1781 (3 exemplare), 1792 (2 exemplare); **Evanghelia**, edițiile 1746 (2 exemplare), 1794 (7 exemplare); **Liturghii**, 1787 (1 exemplar); primele **Minee** cu textul integral în limba română, traduse și tipărite sub păstoria episcopilor

Chesarie și Filaret, în anii 1766-1780 (51 de exemplare); **Molitvenic**, 1768 (1 exemplar); **Octoih**, edițiile 1742 (1 exemplar), 1750 (3 exemplare), 1763 (1 exemplar), 1776 (1 exemplar); **Penticostar**, edițiile 1743 (3 exemplare), 1767 (1 exemplar), 1785 (4 exemplare); **Psaltire**, 1784 (1 exemplar); **Triod**, edițiile 1731 (3 exemplare), 1761 (1 exemplar), 1777 (1 exemplar), 1782 (3 exemplare). Din producțiile tipografiilor bucureștene (Tipografia Școlii Văcăreștilor, Tipografia domnească de la Mănăstirea Colței, Tipografia mitropoliei), Fondul posedă 92 de cărți: **Antologhion**, edițiile 1777 (6 exemplare), 1786 (3 exemplare); **Apostol**, 1774 (4 exemplare); **Cazanii**, 1768 (2 exemplare); **Evanghelia**, edițiile 1742 (4 exemplare), 1750 (7 exemplare), 1760 (4 exemplare), 1775 (2 exemplare); **Evhologhion**, 1722 (1 exemplar); **Liturghii**, edițiile 1780 (2 exemplare), 1797 (3 exemplare); **Octoih mare**, 1792 (6 exemplare); **Octoih**, edițiile 1774 (2 exemplare), ed. III, 1709 (1 exemplar); **Penticostar**, edițiile 1743 (2 exemplare), 1749 (2 exemplare), 1768 (6 exemplare), 1782 (4 exemplare), 1783 (2 exemplare), 1800 (10 exemplare); **Psaltire**, 1756 (1 exemplar); **Triod**, edițiile 1747 (2 exemplare), 1768 (7 exemplare), 1769 (6 exemplare), 1798 (2 exemplare); Simeon, Arh. Tesalonicului, **Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos**, 1765 (1 exemplar). Din tipografia Episcopiei din Buzău, marcată de activitatea lui Mitrofan, alt întemeietor de școală tipografică a fost identificat un singur titlu: **Apostol**, în edițiile din 1704 (1 exemplar) și 1743 (5 exemplare).

Cărțile moldovenești (30 de exemplare) provin din tipografia lui Duca Sotiriovici, prima tipografie particulară, și din tipografia mitropoliei: **Antologhion**, 1755 (2 exemplare); **Apostol**, 1756 (5 exemplare); **Ceaslov**, 1797 (1 exemplar); **Evangheliie**, 1762 (9 exemplare); **Liturghie**, 1794 (4 exemplare); **Octoih**, 1790 (1 exemplar); **Penticostar**, 1753 (5 exemplare); **Psaltire**, 1766 (2 exemplare); **Triod**, 1747 (1 exemplar).

Din Transilvania, Fondul vrâncean păstrează câteva cărți blăjene, centru tipografic unit ce poartă amprenta tipografiilor râmniceni: **Apostol**, 1776 (1 exemplar); **Evangheliie**, 1765 (1 exemplar); **Liturghie**, 1775 (1 exemplar); **Molitvenic**, 1793 (1 exemplar); **Octoih**, 1783 (1 exemplar); **Strastnic**, edițiile 1773 (1 exemplar), 1800 (3 exemplare).

Din primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, Fondul păstrează 200 de cărți. Tipografia bucureșteană „De la cișmeaua lui Mavrogheni”, prima tipografie laică din Țara Românească, este prezentă cu titlurile: **Apostol**, 1820 (3 exemplare); **Cazanii**, 1828 (10 exemplare); **Ceaslov**, 1825 (1 exemplar); **Ceasoslov mare**, 1830 (1 exemplar); **Penticostar**, 1820 (4 exemplare); **Psaltire**, 1827 (1 exemplar). De data aceasta, de sub teascurile tipografiei episcopale de la Râmnic, Fondul deține un singur titlu: **Octoih**, 1811 (10 exemplare).

Din rândul mai vechilor tipografii, precum cea a Mitropoliei din Iași, semnalăm: **Aghiazmatar mic**, 1814 (1 exemplar); **Antologhion**, 1806 (5 exemplare); **Adoleshia filotheos**, 1819 (1 exemplar); **Carte de rugăciuni pentru cerere de biruință**, 1809 (1 exemplar); **Ceasoslov**, 1817 (3 exemplare); E. Sirul, **Cuvinte și învățături**, 1819, t. II (1 exemplar); **Liturghii**, 1818 (1 exemplar); **Pravilioară adecă Molitvenic în scurt**, 1802 (1 exemplar); **Psaltire** în edițiile 1817 (2 exemplare) și 1818 (2 exemplare); **Tipicon**, 1816 (2 exemplare); **Tâlcuire la cele patru Evangheliile**, 1805 (1 exemplar).

Din noua tipografie de la Neamț, Fondul deține titlurile: **Antologhion**, 1825 (7 exemplare); **Apanthisma**, 1827 (2 exemplare); **Irmologhion**, 1827 (2 exemplare); **Minei pe ianuarie**, 1830 (5 exemplare); **Psaltire**, 1824 (2 exemplare); **Viețile Sfinților**, 1807-1815 (8 exemplare).

În Transilvania sunt active tipografiile de la Blaj, Sibiu și Brașov, prezente și în acest Fond. De la Blaj am identificat titlurile: **Apostol**, 1814 (1 exemplar); **Octoih**, 1825 (2 exemplare); **Penticostar**, 1808 (1 exemplar); **Triod**, 1813 (1 exemplar). De la Sibiu, din tipografia lui Ioan Barth, se pot întâlni: **Ceasoslov**, 1805 (1 exemplar); **Evanghelie**, 1806 (6 exemplare); **Liturghii** în edițiile 1809 (3 exemplare), 1814 (1 exemplar), 1827 (3 exemplare); **Octoihul cel mic**, [1830] (2 exemplare); **Psaltire**, 1826 (1 exemplar). Cărțile tipărite la Brașov provin din tipografia fraților Boghici: **Ceaslov**, 1806 (1 exemplar); **Molitvenic**, 1811 (2 exemplare); **Octoih mic**, 1810 (2 exemplare).

În anii ce au urmat anexării Basarabiei de către Rusia, autoritățile au permis înființarea unei tipografii eparhiale, la Chișinău, necesară tipăririi cărților bisericești pentru populația majoritară. Una dintre aceste cărți se păstrează și în acest Fond: **Molitvenic**, 1820 (1 exemplar).

Din tipografiile autorităților habsburgice, de la Viena și Buda, ce-au imprimat în limbile vorbite în întreg imperiul, inclusiv în limba română, am identificat titlurile: Macarie, ieromonahul, **Anastasimatariu**, Viena, 1823 (2 exemplare); **Irmologhion**, Viena, 1823 (2 exemplare); **Evanghelie**, Buda, 1812 (3 exemplare); **Minee**, tipărite după modelul celor de la Râmnic, Buda, 1804-1805 (85 exemplare); **Triod**, Buda, 1816 (3 exemplare).

Putem aprecia, ca o observație generală, că este, probabil, Fondul cu cele mai multe însemnări marginale; practic, nu există exemplar care să nu dețină adnotări, adevărate izvoare pentru cercetarea din varii domenii. De aceea, în partea a doua a prezentării noastre, transcriem câteva din însemnările marginale descifrate de pe cărțile din acest Fond, care nu se regăsesc în bibliografia menționată. Se evocă prilejuri de cumpărare (inclusiv direct de la tipograful Duca Sotiriovici, de la Iași) sau de legare a unor cărți (cum sunt cele câteva exemplare legate pe spesele episcopului Buzăului, Chesarie; toate poartă însemnarea cu prețul legării și pecetea în fum negru a episcopului), combinate cu întâmplări istorice, meteorologice, cataclisme naturale, zugrăviri de icoane, boli molipsitoare, consemnate de preoții sau dascălii locului. Mai mult decât în alte părți, impresionează respectul cuvenit pentru carte și grija de a rămâne statornică locului.

Cele șase manuscrise aflate în custodia Fondului de carte veche reprezintă texte religioase și se găsesc într-o stare de conservare bună. Două manuscrise în limbi străine sunt din secolul al XVIII-lea: un **Minei** (în limba greacă) și **Întrebări și răspunsuri din cartea Sf. Nikon** (în limba slavonă); provin de la parohia Dumitrești, biserica „Sf. Dumitru”. Manuscrisele în limba română sunt datate (secolul al XIX-lea), provin din parohiile de la Vitănești și Suraia și au avut o circulație zonală: **Rânduiala Panahidei** (inv. 1075) este copiată „în sfântul schit Urgueștii Noi de nevrednicul Methodie, monah agăpian”, în anul 1806; două manuscrise muzicale, bilingve, româno-grecești, un **Teoreticon** (inv.1068) și o **Psaltichie** (inv. 1067), copiate de către monahul Veniamin, în anul 1829; **Prohodul Mântuitorului** (inv. 1466) scris, în anul 1857, de către preotul „Necolai Lazăr dăn Suraia”.

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale și Biblioteca Județeană „Duiliu Zamfirescu” nu dețin manuscrise vechi. Cele șapte unități bibliografice înregistrate la secțiunea manuscrise sunt după anul 1939. Valoarea lor documentară ne determină să le menționăm, autorii fiind nume de importanță locală și națională, iar majoritatea lucrărilor au rămas în manuscris⁶. Arhivele Naționale păstrează patru manuscrise: **Crepusculum**, <1947-1952>, versuri de Theodor Gh. Radvan (fost învățător în Focșani, autor de cărți didactice), manuscris autograf, caiet dictando; **Documente privitoare la istoria schitului Brazi și alte două lucrări în loc de introducere** <Mitropolitul

Teodosie al II-lea al Moldovei; Contribuții la istoria schitului Brazi din județul Vrancea, partea I-a, lucrare întocmită de către Grigore T. Popescu și Gion D. Ionescu, manuscris dactilografiat, București, 1985; **Satul Baloteștii Putnei din trecut și până azi – însemnări monografice** de Vasile I. Țiroiu (absolvent al Facultății de drept, fost deputat de Putna, în 1945-1947, președinte al Federației Naționale a Cooperativelor viticole și pomicole din România), București, 1961-1963, 2 volume (dosare cu șină) dactilografiate; de același autor, **Istoricul podgoriei putnene – studiu monografic**, 1961-1963, manuscris dactilografiat.

La Biblioteca Județeană, prin amabilitatea doamnei directoare, Teodora Fântânanu, ni s-au pus la dispoziție: o interesantă copie, de proveniență necunoscută, după un manuscris autograf al lui Mihail Sadoveanu, romanul **Morminte**, 1939, cu dedicație: „Domnului Victor Slăvescu, cu prietenie, în amintirea unor fapte bune, M. Sd.”. Sunt 39 file volante, scrise recto, subțiri, pergaminate, cu scris elegant, caligrafic; la sfârșit, la fila 39: „18 Maiu – 12 Iunie 1939. București, Mihail Sadoveanu (Cf. M. Sadoveanu, *Morminte. Lacrimile ieromonahului Veniamin*, București, <1939>); Valentina Gâdei, **Din însemnările mele**, povestiri, manuscris dactilografiat, legat în carton pânzat; Virgil Huzum, **Mirajul sunetelor**, 1969, versuri, în două exemplare: manuscris autograf, în creion negru, și copie dactilografiată (Cf. Virgil Huzum, *Mirajul sunetelor*, București, 1973).

Și această succintă prezentare a cărții vechi păstrată în fonduri și colecții din orașul Focșani, la care am avut acces, constituie dovada faptului că investigațiile privind acest domeniu continuă, pentru o mai bună cunoaștere și apreciere a patrimoniului bibliofil național.

*

* *

F.1v.-8: „Această sfântă și dumnezeiască carte, ce să numești Triod, am cumpărat-o eu, mult păcătosul robul lui Dumnezeu, Ghiorghii, în zilele mării sali preluminatului domnu Ion Gregorii Ghica voevod și am cumpărat-o, în Eș, de la Duca Sotiriovici, tipograful, să fie la sfânta besărică, ce-am făcut noi, în Plăsești <?>, pentru pomenirea noastră și a părinților noștri și a tot neamu nostru, la anul de la zădiri lumii 7255, iar de la înturnari Domnului 1747” (**Triodion**. Iași, 1747, parohia Tăbăcești I, inv. 1098).

F. 1-22v.: „Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie ne-au fost dat-o Preosfinție sa părintile mitropolitul chir Gavriil ot Iași, cu prețul de opt lei, 10 parale, și acești bani i-am fost dat eu, preotul Toader Pară, împreună cu cumătrul, preotul Alisandru sin preotului Ion, tot din Cruce de Sus. Și mai avându preotul Alicsandru o sfântă Evanghelie a sfintii biserici, cumpărată de preotul Ion Tal sfinții sale, au zis preotul Alicsandru să-i întorcu banii, să fie Evanghelie aceasta numai a me; i-am fost dat, adecă făcut bine cu 5 lei și me-u dat doi lei preotul Alicsandru, iar pentru patru lei ne-am învoit amândoi și au rămas sfânta Evanghelie numai singura a me, adică a preotului Toader Pară, ca să fie odor vecinic mie, preotului Toader și preotesei mele Nastasii, copiilor și nepoților, în veci fără de nici o pricină, amin. Iar cine afară din voe me și a preotesei mele sau fără de voe copiilor noștri s-ar ispiti a o fura au a o preface cu alt fel de mijlocire să fia furisit și anathema maranafta și blăstămat de Domnul Dumnezeu și de precurata maică sfinții sale Precista și de 318 părinți din Nichie și de toți sfinții, amin. Popa Toader Pară ot Cruce de Sus, let 7270<= 1762>... *⁷” (**Evanghelie**. Iași, 1762, Parohia „Sf. Gheorghe” Odobești, inv. 700).

F. 27-45: „Să să știe că această sfântă și dumnezeiască carte, ce să chiamă Tălmăcirea evangheliilor, este al meu și mi l-au dăruit eg<umenul> Ghenadie ot Ciordești <?> și era numai trătăjă și eu l-am legat dând la legător t<a>l<eri> 30 și cine îl va stăpâni în urma să mă pomenească și să zică D-zeu să-i ierte păcatile <s.s. indescifrabilă>, 1779” (**Evanghelie învățătoare**. Mănăstirea Dealu, 1644, parohia Cotești, inv. 662).

F. 287-302: „Această sfântă carte, ci să chiamă Straster, am cumpărat-o noi, colăcanii, di la prioteasa popii lui Vasile ot Ruget, drept trei lei pol, ca să ne fie noă pomană la biserica aceasta ot Colac, ot Vrance. Să să știe cine ce s-au îndurat de au dat, anumi: Toader Anghelița 1 leu, Radul Ioana 10 par<ale>, Criste Alisandra 4, Popa Toader, Marie 10 par<ale>, Ion Ioana 10 par<ale>, Luca Marie 5 par<ale>, Lupul, dascal 5 par<ale> lei” ;

F. 302v.-380: „Să să știi, di cându au ploat multu, în luna lui mai, toată luna, iar la 30 zili a lui mai s-au ivit soare frumosu și s-au bucurat lume ca să ...* toată lume că sa faci vreun potop ca în zilili lui Noe și acesti ploi s-au întâmplat, în zilili preînălțatului domn noi Alisandru voevod, la let 1782, mai an; slova va trăi, iar mâna va putrezi. Și după ce s-au sfârșit luna lui mai s-au început iuni și iarăși au început a ploa iarăși” (**Triod** <?>, parohia Colacu, inv. 921).

P. 3-61: „...* ce să chiamă Thesalonic, sat Colac, l-am cumpărat eu, preotul Theodor ot Colac, ot Vrancea, sin preotu Nicolai ot Valea Sării, de la Metodie călugărul, brat popii Șarban din Episcopia Romanului, drept zece lei noi, în zilele preluminatului domn Io<an> Gligorie Alixandru Ghica voevod, fiind episcop Romanului Leon; pentru aceia am scris ca să să știe, iar de să va întâmpla a o înstreina oricine de la sfânta biserica Colacului, hramul preacuvioasii Paraschivei, să fie supt blestemu și afurisanie celor trei sute optsprăzece sfinți părinți...⁸ leat 7284, 1787, și am scris eu, Thoma dascăl, ca să știe că mâna în pământ va putrezi, iar scrisoarea rămâne și să va pomeni” (parohia Colacu, inv. 27).

F. gardă posterioară v.: „Să să știe când am văzut noi semnul pe cer, era într-o sâmbătă sara, în luna lui mai 29, 1789” (**Apostol**. București, 1784, parohia „Nașterea Maicii Domnului” din Odobești, inv. 514).

F. gardă anterioară: „Acist Ohtoihu este al meu, cari mai gios mă voi și iscăli și l-am cumpărat din oraș Eșii, ca să fii la sfânta bisărică în Pleșăștii, ci esti hram Sfinții mai mari voivozi și cumpărătoare lui esti 12 ...* și cini s-ar ispiti să-l furi să fii di Dumnezeu blăstămat și di sfânta bisărică neertat în veci, amin, 1807, avg<ust>...*” (**Octoih**. București, 1790, parohia Tăbăcești, biserica Lugani, inv. 1109).

F. 1-35: „Acest Triodu de București, nou, s-au cumpărat de dascălu Vasăle, patruzăci de lei, și mai are împreună cu dânsul doasprezece Minee de lună, un Ohtoih, tot de București, vechi; tij, s-au cumpărat de dascalu Vasăli, treizeci de lei, un Penticostari nou, de București; tij, s-au cumpărat de dascălu Vasăle, douăzeci și șasă de lei, un Apostol nou de Blaj; tij, s-au cumpărat de dascalu Vasăle, doaozăci și cinci de lei, o Evanghelie noao de celi cu rojdenniță cu tipicu mărunț, mai bună decât acea nu este alta; tij, s-au cumpărat de dascălu Vasăle, patruzăci de lei, un Ceaslov legatu al doile, bogat, de celi cu slova mărunță de Râmnicu; tij, s-au cumpărat de dascalu Vasăle, zece lei, o Psaltire bogată de este cu tipic mărunț la toți psalmii; tij, s-au cumpărat de dascalu Vasăle, zece lei, un Zlatoust de Țara Muntenească, bun; tij, s-au cumpărat de dascalu Vasăle, treizăci de lei, un Ilie Mineat bun, tij, s-au cumpărat di dascălu Vasăle, doaozăci de lei. Aceste de sus cărți arătate, de la sămn până la Ilie Meneat c-au hotărât de dascăl ca să nu să vânză, nici să să despartă una de alta, ci să fie întocmai unde or fi toate; copiii lui să nu fie vrednici a le vinde sau a le despartă, nici datornicii, de să va întâmpla a le...* că

eu datoriu nu sânt; fie de cât unde vor fi, adecă unde să vor orându-i or la ce sfântă besărică toate să fii la un loc și prin cantorii acei bisărici să dea iscălitură în fața soții sale, Marie, a copiilor lui, că nu le-am despărți, nici le va strica cu picături de ceară și cu arsuri de lumânări și cu alte stricări de dezlegare și așa să le păzască întocmai după cum au păzât israiliții tablele legii neapropiindu-să de dânseli, cu ducere pe la casăle lor, nici nedându-să prin mânilor copiilor lor celor fără de rânduială, ca și Ozan acela...* și l-au certat de mâinea lui Dumnezeu. Și așa să să urmeză întocma, 1810, avg<ust> 6” (**Triodion**. București, 1769, parohia Ruginești, inv. 1077).

Foaia de titlu, jos: „T<a>le<ri> dooăzeci și trei, preț legat, precum să vede <stampila în fum negru>: Chesar<ie>, ep<iscop> Bu<zăului>”;

F. 1 nenumerotată: „Această dumnezăiască Cazanie s-au dat sfintei biserici a Dragosloveni, cu preț tal<eri> dooăzeci și trei, pe care a o înstreina sau a o însuși pin altă parte, nimene nu are voe, în veci, decât la biserica acesta, hram Adormirii, 1829, sept<embrie> 14. Nicolae, protopop” (**Cazanii**. București, 1828, parohia Dragosloveni, inv. 512).

F. gardă anterioară v.: „În știință să fie de cându s-au cutremurat pământul, la ghenar 11 zile, într-o marți seara, la trei ceasuri și un sfert din noapte, cutremur mare, care și ziduri s-au sfărmat, în zilele preluminatului nostru domn a toată Țara Românească Alexandru Dimitrie Ghica voievod, let 1838, ghenar 11, și am scris eu, preotu Voinea sin Theodor” (**Octoih**, Buda, 1811, parohia Mihălceni, inv. 342).

F. 1-15: „Această sfântă Evanghelie iaste rămasă la Brazi de la răposatul Sofronie, ieromonah, și s-au dat la paracelis, la schit, la Brazi, la Vovidenie, ca să ste cu nestrămutare, spre pomenirea răposatului Sofronie, ieromonah numit mai sus, iar cine o va fura sau o va înstreina să fie anathima și am scris ca să să știe, când s-au și legat aice, la Brazi, la let 1840, noemv<rie> 14, prin osirdia mea, cel numit, Dimitrie, ieroshimonah, starețu ot Brazi”;

Coperta 3: „Această sfântă Ivanghelie iaste legată de sfinție sa părintele Dimitrii, ieroshimonah ot schitul Brazii, și am însemnat ca să se știe, la anul 1840, apr<il> 23. Isaia, ieromonah, m-am făcut preot plinul, 1846, apr<il> 25” (**Evanghelie**. Râmnic, 1794, parohia Satu Nou, inv. 1130).

F. gardă anterioară: „Să să știi di când s-au zugrăvit icoanili la besărica cu hramu Sfinților apostoli, 1846, mai 5, <s.s. indescifrabil>”; „Cade-să a ști, di când s-au cutremurat pământul, la let 1851, iunii 23, ... *,, ; „Știut să fii de când s-au întâmplat iarăși holeră, la anul 1855, avgust 17, au murit ...* chelar lui jupân Dan Petrov” (**Apostol**. București, 1774, parohia „Nașterea Maicii Domnului” din Odobești, inv. 512).

F. gardă posterioară v.: „Știut să fii, di când au vinit moscalii, în anu 1853, și am însemnat” (**Triodion**. București, 1798, parohia „Sf. Gheorghe” din Unirea, inv. 148).

F. gardă anterioară: „Această sfântă și dumnezăiască Cazanie este legată de un legătoriu de cărți, de unu jidovu botezatu, anul 1861, iunii 13; am însămnat eu, preutul Alexandru Popovici, la biserica cu hram Sfântului Nicolae”;

P. 407: „Să să știi, de când au dat un omăt de trei palme de mare, în noaouă zile a lunii lui aprilie, și am însămnat ca să să înștiințază alte famelii următoare, în anul 1851, luna lui aprilie 10 zile, Gheorghie, fiul lui Toader ...* din sat Prisaca Vrancea” (**Cazanii**. Buzău, 1834, parohia Valea Sării, inv. 790).

NOTE:

¹ *Însemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani (veacul al XVIII-lea)*, în Anul II, 1931, vol.II, p. 237-247; *Însemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani (veacul al XIX-lea)*, în Anul III, 1932, vol. 1-2, p. 53-66 și Anul IV, 1933, vol. 1-2, p. 54-64.

² *Monumentele istorice în vechea noastră literatură. 1. Gh. Asachi și monumentele istorice ale Moldovei*, în „Buletinul comisiunii monumentelor istorice”, 1933, p. 101-102.

³ *Biserica și moșia Conăcheștilor de la Lărgășeni – Tecuci*, în „Analele Moldovei”, Tecuci, 1942, II, fascicola1-2, p.20-48.

⁴ *Vezi Lilișor Ivancia, Organizarea depozitului central de păstrare a bunurilor culturale deținute de unitățile de cult din județul Vrancea*, în „Vrancea. Studii și Comunicări”, V-VII, Focșani, 1987, p.305-313.

⁵ Ca instrumente de identificare am folosit: Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol.I-IV, București, 1903-1944; Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973; Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)*, Galați, 2000.

⁶ *Vezi Florin Muscalu, Dicționarul scriitorilor și publiciștilor vrânceni*, Editura Revista V, Focșani, 1999; Valeriu Anghel, Alexandru Deșliu, *Vocație și destin. 600 fișe – portret pentru un tablou spiritual – istoric al județului Vrancea*, Editura Terra, Focșani, 2000.

⁷ Marchează, după caz, o lectură imposibilă datorată ștergerii textului, grafiei ilizibile sau deteriorării foilor prin tăierea marginilor la legat.

⁸ Text nesemnificativ, fără valoare documentară.